

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04, 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BDF/153/10/87

OPINIE O POWODZENIU W ŻYCIU I LUDZIACH BOGATYCH

Czerwiec 1987 r.

Wiedza o sposobie postrzegania przez społeczeństwo powodzenia życiowego /na czym ono polega, jak się je osiąga, komu się w życiu dobrze wiedzie/ pozwala na określenie znaczenia sytuacji materialnej dla poczucia zadowolenia z życia. Kształtowanie się opinii o ludziach bogatych informuje o stopniu kontrowersyjności wysokiej pozycji materialnej w społeczeństwie. Kwestie te były jednym z przedmiotów badania ankietowego pod hasłem "Jak nam się żyje"¹.

1. Sposób rozumienia powodzenia życiowego

Odpowiadając na pytanie, co to znaczy, że komuś dobrze się w życiu wiedzie, badani mówili nie tylko o konkretnych materialnych i pozamaterialnych przejawach powodzenia życiowego, ale także o drogach jego osiągnięcia. Wyłącznie na materialne aspekty udanego życia wskazało 54,2% respondentów, na pozamaterialne - zaledwie 10,5%, oba rodzaje uwarunkowań wymieniło 32,7%.

Spośród podstawowych cech społeczno-demograficznych jedynie wykształcenie i wiek różnicują sposób rozumienia powodzenia życiowego. Przy wyższym poziomie wykształcenia odsetek osób ceniących wyłącznie aspekty materialne jest mniejszy niż przy wykształceniu podstawowym /38,2 wobec 59,1%/, większy jest natomiast udział równoczesnych wskazań na uwarunkowania materialne i pozamaterialne /51,1 wobec 29,8%/. Wpływ wykształcenia jest widoczny w przekroju grup społeczno-zawodowych. Wyłącznie materialne aspekty powodzenia życiowego najrzadziej /35,7%/ dostrzegają przedstawiciele inteligencji. Oni też najczęściej /57,2%/ wymieniają jednocześnie oba rodzaje uwarunkowań. Pozamaterialne wskaźniki powodzenia życiowego cenią szczególnie także rolnicy - 16,7% wskazuje wyłącznie na nie.

Hierarchię wymienionych przez respondentów szczegółowych wskaźników powodzenia życiowego przedstawia tabela 1. Materialne aspekty warunków życia zajmują w tej hierarchii pierwsze

---

¹ Badanie zrealizowano w dniach 20 stycznia - 20 lutego br. na 1500-osobowej losowej reprezentacji dorosłej ludności kraju /1414 wywiadów/.

miejsce we wszystkich grupach społecznych. Nieco mniejszą wagę przywiązują do nich ludzie najstarsi, w wieku ponad 65 lat, chociaż i oni częściej wskazują na materialne niż pozamaterialne wartości. Również w przypadku pozamaterialnych wyznaczników powodzenia życiowego opinie badanych różnicują przede wszystkim wiek i wykształcenie. Osoby starsze /w wieku 60 lat i więcej/ nieco częściej /14,3%/ niż respondenci w wieku 18-24 lat /5,3%/ za ważny warunek powodzenia życiowego uznają zdrowie. Ludzie młodszy i z wyższym poziomem wykształcenia bardziej cenią satysfakcję z wykonywanej pracy /16,2 wobec 2,3% z wykształceniem podstawowym/ oraz udane życie osobiste i rodzinne /16,2 wobec 6,2%. W przekroju grup społecznych satysfakcja z wykonywanej pracy ma szczególne znaczenie dla inteligencji. Ona też bardziej ceni szczęśliwe życie rodzinne niż powodzenie życiowe. Rolnicy największą wagę przypisują takim cechom, jak uczciwość i sumienność /19,7%/, które w hierarchii ogólnej oraz w ramach innych grup społecznych zajmują dalsze miejsca.

Tabela 1

w procentach

Wskaźniki powodzenia życiowego	Wskazania
Materialne	
1. Wysokie dochody, posiadanie dużej ilości pieniędzy	48,2
2. Stan posiadania, nagromadzony majątek	34,8
3. Dobra sytuacja materialna, wysoki standard życia /ogólnie/	30,6
4. Wysoki poziom konsumpcji i zaspokajania potrzeb	22,3
Pozamaterialne	
5. Szczęście, powodzenie w życiu	11,7
6. Szczęśliwe życie osobiste i rodzinne	10,0
7. Zdrowie	9,3
8. Zdobywanie stanowiska, pozycji społecznej	8,0
9. Satysfakcja z wykonywanej pracy lub zajęcia	4,8

W przedstawionej hierarchii wskaźników powodzenia życiowego zwraca uwagę niepokojąco niska pozycja wartości pozamaterialnych. Jest ona być może symptomem przewartościowań dokonujących się na skutek kryzysu i obniżenia materialnego poziomu życia.

Drugim wątkiem odpowiedzi na pytanie o sposób postrzegania powodzenia życiowego były drogi i możliwości jego osiągnięcia w warunkach polskich /postawa życiowa oraz cechy człowieka i jego sytuacji życiowej/. Spośród wypowiedzających się w tej kwestii najczęściej /34,5%/ wskazywało na spryt i przedsiębiorczość oraz umiejętność zabiegania o własne interesy i dostosowywania się do warunków życia istniejących w naszym kraju. Następnie wymieniano: pracowitość /24,7% wskazań/, działania nielegalne, kombinatorstwo, spekulację /22%/. Na dalszych miejscach znalazły się: szczęście /11%/, posiadanie zamożnej rodziny /10,2%/ oraz układów i znajomości /7,8%/. Przeciwwagą jest gospodarność i oszczędność - zwracało na nie uwagę około 11% osób.

Taki stereotyp osiągnięcia powodzenia w życiu jest powszechny, praktycznie bez względu na przynależność do grupy społeczno-zawodowej, wykształcenie i miejsca zamieszkania. Jedynie rolnicy szczególnie duże znaczenie przypisują takim cechom, jak uczciwość, pracowitość i gospodarność. Dość istotnie natomiast różnicują wypowiedzi na temat wskaźników /przejawów/ i sposobów osiągnięcia powodzenia w życiu afiliacje polityczne badanych określone na podstawie stopnia spójności ocen strat i korzyści, jakie przyniósł większości ludzi w Polsce ustrój socjalistyczny, opinii o systemie sprawowania władzy oraz oceny stopnia poparcia ze strony społeczeństwa dla rządu /tab.2/. Nastawieni krytycznie do ustroju i sposobu sprawowania władzy oraz rządzenia krajem wskazują przede wszystkim na spryt i umiejętność dbania o własne interesy oraz dostosowania się do warunków życia, a także na przydatność posiadania "układów" i znajomości. Natomiast popierający ustrój i władzę w większym

stopniu dostrzegają możliwości osiągnięcia powodzenia życiowego poprzez pracowitość, gospodarność i oszczędność, a także słabiej akcentują znaczenie dobrej sytuacji materialnej. Formalna akceptacja wyrażająca się w przynależności do PZPR oraz do innych organizacji społecznych i politycznych nie różnicuje istotnie sposobu rozumienia powodzenia życiowego.

Tabela 2

w procentach

Wskaźniki i sposoby osiągnięcia powodzenia życiowego	Postawa polityczna			
	krytyczna	centrystyczna	popierająca	niespójna, niezdecydowana
<u>Wskaźniki</u>				
Dobra sytuacja materialna /ogólnie/	23,3	27,7	19,5	21,7
Duże dochody, posiadanie dużej ilości pieniędzy	32,0	35,0	34,3	36,1
Stan posiadania, nagromadzony majątek	21,5	24,5	22,3	23,7
Wysoki poziom konsumpcji i zaspokajania potrzeb	16,9	16,4	15,0	14,5
<u>Sposoby</u>				
Pracowitość, uczciwość	2,9	7,7	15,9	8,7
Posiadanie układów i znajomości	11,0	8,0	4,3	5,2
Spryt, dbanie o własne interesy, umiejętne przystosowanie się do warunków życia	18,0	10,9	11,9	13,4
Nielegalne sposoby zdobywania dochodów, kombinatorstwo, spekulacja	8,7	8,0	8,6	9,5
Gospodarność, oszczędność	1,2	4,4	6,4	4,1

Badanych pytano także, jakim ludziom w Polsce wiedzie się, ich zdaniem, najlepiej. Na treść wypowiedzi na ten temat składały się: enumeracja grup społeczno-zawodowych, charakterystyka cech osobistych, postawy życiowej, sytuacji materialnej oraz szans i możliwości życiowych. We wskazaniach badanych zdecydowanie dominuje grupa prywatnych właścicieli zakładów produkcyjnych i usługowych. Nie wydaje się to jednak być symptomem myślenia tradycyjnymi kategoriami klasowymi. Po prywatnych właścicielach wymieniano bowiem najczęściej /w podanej kolejności/: ludzi zajmujących wysokie stanowiska i wysoką pozycję społeczną /23,4%, prowadzących nielegalne interesy i uzyskujących dochody w sposób nieuczciwy, kombinatorów i spekulantów /20,9%, piastujących wysokie stanowiska partyjne i powiązanych z władzą /12,3% oraz ludzi bogatych, mających duże dochody i dobrą sytuację materialną /12,1%, a wreszcie pracowitych /6,9%.

Opinie w przekroju grup społeczno-zawodowych i tym razem są mało zróżnicowane. Tak jak poprzednio, wyróżniają się nieco rolnicy, którzy najczęściej wskazują na pracowitość /11,6% i posiadanie dużego gospodarstwa rolnego /8,6%. Charakterystyczne jest również przypisywanie przez robotników większego znaczenia wysokiej pozycji społecznej /26,6% oraz powiązaniom z władzą /18,3%. Ponadto respondenci z wyższym poziomem wykształcenia i młodzi /w wieku 18-24 lat/ bardziej wyróżniają ludzi przedsiębiorczych, zaradnych, dbających o własne interesy.

Wypowiedzi w omawianej kwestii potwierdzają natomiast wielokrotnie już stwierdzony w badaniach CBOS fakt znacznego wpływu afiliacji politycznych respondentów na ich opinie. Popierający ustrój oraz sposób sprawowania władzy i rządzenia krajem pięciokrotnie rzadziej wskazują na ludzi powiązanych z władzą i piastujących wysokie stanowiska partyjne jako na tych, którym się w Polsce dobrze wiedzie i prawie dwukrotnie rzadziej - na zajmujących wysoką pozycję społeczną i wysokie stanowiska /tab. 3/.

Tabela 3

Grupy ludzi dobrze żyjących w opinii badanych o postawie:			
popierającej	krytycznej	centrystycznej	niespójnej, niezdecydowanej
<p>1. Właściciele prywatnych firm i zakładów /40,1%/</p> <p>2. Prowadzący nielegalne interesy - kombinatorzy, spekulanci /19,3%/</p> <p>3. Zajmujący wysokie stanowiska, wysoką pozycję społeczną /17,1%/</p> <p>4. Pracownicy /11,3%/</p> <p>5. Właściciele dużych gospodarstw rolnych /8,9% i równoległe ludzkie bogactwo mający duże dochody /8,9%/</p> <p>6. Powiązani z władzą, piastujący ważne funkcje partyjne /5,5%/</p>	<p>1. Właściciele prywatnych firm i zakładów /37,8%/</p> <p>2. Zajmujący wysokie stanowiska, wysoką pozycję społeczną /32,0%/</p> <p>3. Powiązani z władzą, piastujący ważne funkcje partyjne /28,5%/</p> <p>4. Prowadzący nielegalne interesy - kombinatorzy, spekulanci /21,5%/</p> <p>5. Sprytni, zapobiegliwi, umiejący dbać o własne interesy, dostosować się do warunków życia /11,0%/</p> <p>6. Bogaci, mający duże dochody i dobrą sytuację materialną /9,3%/</p>	<p>1. Właściciele prywatnych zakładów /35,0%/</p> <p>2. Prowadzący nielegalne interesy - kombinatorzy, spekulanci /23,4%/</p> <p>3. Zajmujący wysokie stanowiska, wysoką pozycję społeczną /28,1%/</p> <p>4. Powiązani z władzą, piastujący ważne funkcje partyjne /14,6%/</p> <p>5. Bogaci, mający duże dochody, dobrą sytuację materialną /11,3%/</p> <p>6. Sprytni, zapobiegliwi, umiejący dbać o własne interesy, dostosować się do warunków życia /10,2%/</p>	<p>1. Właściciele prywatnych zakładów /36,1%/</p> <p>2. Zajmujący wysokie stanowiska, wysoką pozycję społeczną /22,3%/</p> <p>3. Prowadzący nielegalne interesy - kombinatorzy, spekulanci /20,5%/</p> <p>4. Bogaci, mający duże dochody, dobrą sytuację materialną /14,9%/</p> <p>5. Sprytni, zapobiegliwi, umiejący dbać o własne interesy, dostosować się do warunków życia /13,3%/</p> <p>6. Powiązani z władzą, piastujący ważne funkcje partyjne /10,3%/</p>

Na podstawie przeprowadzonego badania można powiedzieć, że myślenie ludzi o sposobach osiągania powodzenia życiowego jest zdecydowanie zdeterminowane postrzeganiem rzeczywistości społeczno-gospodarczej i własnym do niej stosunkiem. Krytyczny lub aprobujący stosunek do tej rzeczywistości bardziej niż cechy społeczno-demograficzne, w tym przynależność do grupy społeczno-zawodowej, różnicuje postrzeganie wskaźników i sposobów osiągania powodzenia życiowego w naszym kraju. Ponadto pomiędzy sposobem określania powodzenia życiowego a charakterystyką grup ludzi, którym się dobrze wiedzie w Polsce, występuje pewna nieśpójność. Polega ona na tym, że w sposobie rozumienia powodzenia życiowego znacznie częściej wymieniano takie cechy dodatnie, jak: uczciwość, pracowitość, gospodarność, a także wykształcenie, co oznacza, że w większym stopniu zachował się tu tradycyjny system wartościowania. W postrzeganiu możliwości osiągania tego powodzenia w warunkach polskich w znacznym stopniu ujawnia się natomiast wpływ realnych stosunków i zjawisk społecznych.

2. Stosunek do ludzi bogatych i modele osiągania bogactwa w Polsce i na Zachodzie

Zważywszy, że sytuacja materialna jest uważana za jedno z najważniejszych źródeł konfliktów² w naszym kraju oraz że zajmuje ważne miejsce wśród kryteriów powodzenia życiowego, interesujące wydawało się zbadanie stosunku Polaków do ludzi bogatych³ - tabela 4.

---

² Jak wynika z omawianego badania, przekonanych o tym jest 60,5% dorosłych mieszkańców kraju. Szczegółowej analizy najważniejszych źródeł konfliktów i niechęci w naszym społeczeństwie dokonano w odrębnym opracowaniu - Źródła wrogości i niechęci w naszym społeczeństwie. CBOS, czerwiec 1987 r.

³ Wykorzystano tu pytanie używane w badaniach opinii publicznej prowadzonych przez międzynarodowe agencje Gallup'a, przy czym respondenci dla wyrażenia swego stosunku mogli posłużyć się innymi niż zaproponowane określeniami.

Tabela 4

w procentach

Określenia wyrażające stosunek do ludzi bogatych	Badani
Podziwiam ich	6,5
Darzę ich uznaniem	7,9
Lubię ich	3,7
Są mi obojętni	60,6
Nie lubię ich	4,1
Zazdroszczę im	5,4
Denerwują mnie	5,7
Określiłbym swój stosunek do ludzi bogatych inaczej	5,2

Spośród osób, które nie umiały za pomocą zaproponowanych im określeń wyrazić swoich uczuć względem ludzi bogatych, nieco ponad połowa uzależniała je od sposobu osiągnięcia bogactwa. Aprobowali oni bogactwo zdobyte uczciwą drogą, dzięki własnej pracy i zdolnościom, potępiali natomiast bogacących się nieuczciwie, cudzym kosztem, przy omijaniu prawa; za pomocą innych określeń niż zaproponowane w pytaniu, 5% badanych wyraziło negatywny stosunek do ludzi bogatych, 10% pozytywny, a 20% - obojętny. Pozostali nie potrafili jednoznacznie sprecyzować swoich uczuć.

Na stosunek do ludzi bogatych wpływa w istotny sposób poziom wykształcenia. Niechęć deklaruje ponad trzykrotnie więcej osób z wykształceniem podstawowym niż wyższym. Najczęściej są tak nastawieni robotnicy niewykwalifikowani, konsekwentnie najrzadziej - przedstawiciele inteligencji i urzędnicy; w największym stopniu aprobują ludzi bogatych rolnicy, choć - jak wiadomo - jest to grupa społeczna o niezbyt wysokim poziomie wykształcenia /tab. 5/.

Tabela 5

w procentach

Grupa społeczno-zawodowa	Stosunek do ludzi bogatych		
	pozytywny	negatywny	obojętny
Inteligencja	19,6	12,5	67,9
Urzednicy	17,6	11,8	70,6
Technicy i pracownicy handlu i usług	17,3	16,3	66,3
Robotnicy wykwalifikowani	15,3	18,5	66,3
Robotnicy niewykwalifikowani	17,9	28,5	53,7
Rolnicy	27,8	14,3	57,8
Emeryci i renciści	19,4	15,3	65,3

Tabela 6

w procentach

Stopień zadowolenia z sytuacji materialnej	Stosunek do ludzi bogatych		
	pozytywny	negatywny	obojętny
Bardzo zadowoleni ^{a/}	12,5	12,5	75,0
Zadowoleni	29,7	7,7	62,6
Raczej zadowoleni	25,6	10,9	63,5
Częściowo zadowoleni, częściowo niezadowoleni	17,1	14,3	68,6
Raczej niezadowoleni	13,6	25,7	60,7
Niezadowoleni	11,9	29,4	58,7
Bardzo niezadowoleni	1,8	32,4	55,8

a/ Grupa ta była bardzo nieliczna, stąd odsetki nie potwierdzają ogólnej tendencji.

Wiek badanych i miejsce zamieszkania nie ma większego wpływu na deklarowane uczucia względem ludzi bogatych. Stwierdziliśmy natomiast dość istotny związek pomiędzy oceną własnej sytuacji materialnej, zadowoleniem z dochodów, a zwłaszcza z sytuacji materialnej własnego gospodarstwa domowego a stosunkiem do ludzi bogatych. Osoby zadowolone znacznie częściej posługiwały się określeniami o zabarwieniu pozytywnym /tab. 6/.

Istotny wpływ na stosunek do ludzi bogatych mają również afiliacje polityczne respondentów. Nastawieni krytycznie do ustroju oraz sposobu sprawowania władzy i rządu krajem częściej deklarują swoją nieprzychylność wobec nich /tab.7/. Oznacza to, że postawy polityczne są związane nie tylko z oceną zjawisk politycznych, ale także z postrzeganiem i oceną zjawisk społecznych, zdawałoby się odległych od polityki, takich jak: możliwości i sposoby osiągania powodzenia życiowego, szanse zrobienia kariery i szanse życiowe różnych grup społecznych, modele i sposoby osiągania stabilizacji materialnej, bogacenia się.

Tabela 7

w procentach

Postawy polityczne	Stosunek do ludzi bogatych		
	pozytywny	negatywny	obojętny
Popierająca	20,7	12,1	67,2
Centrystyczna	20,2	16,7	63,2
Krytyczna	18,9	23,3	57,9
Niespójna, niezdecydowana	18,3	16,1	65,6

Zastanawiająca jest rozbieżność pomiędzy przypisywaniem sytuacji materialnej dużej roli konfliktogennej w naszym społeczeństwie i nadawaniem jej przez większość respondentów pierwszoplanowego znaczenia dla sposobu rozumienia powodzenia życiowego a dużym odsetkiem osób deklarujących obojętny stosunek do ludzi bogatych. Poszukując wyjaśnienia tego dysonansu szczegółowo przeanalizowaliśmy model dochodzenia do bogactwa w Polsce uzyskany na podstawie wypowiedzi ankietowanych.

Zdaniem badanych, w naszym kraju osiągnięcie bogactwa jest warunkowane przede wszystkim przez: wyjazdy do pracy za granicę /65,6%/, posiadanie prywatnego zakładu /62,7%/, częste wyjazdy za granicę /57,2%/, zajmowanie wysokiego stanowiska państwowego lub partyjnego /46,4%/, posiadanie rodziny za granicą /46,2%/, zajmowanie się nielegalnym handlem /43,1%/. Na dalszych miejscach znalazły się: pracowitość /20,8%/, zaradność, zapobiegliwość i inicjatywa /20,9%/, uczciwa praca /17,6%/, wykształcenie /12%/.

Cechy społeczno-demograficzne nie różnicują opinii o warunkach i możliwościach dochodzenia do bogactwa. Pewne różnice wystąpiły jedynie w znaczeniu poszczególnych uwarunkowań. Na przykład wyjazdy do pracy za granicę są najważniejszym warunkiem osiągnięcia bogactwa w Polsce najczęściej dla robotników niewykwalifikowanych /76,7%/, wykształcenie zaś - najmniej ważnym dla inteligencji /5%/. Ona też rzadziej niż inni wybierała zajmowanie wysokiego stanowiska /36,7%/, częściej zaś posiadanie "układów" i znajomości /43,4%/. Najwyraźniej zarysował się odmienny sposób wartościowania i myślenia rolników, którzy najczęściej wybierali takie cechy, jak uczciwą pracę /31,3%/, i pracowitość /27%/, nie mieszczące się w ogólnej hierarchii sześciu najważniejszych uwarunkowań bogacenia się. Ponadto za ważne uznawali oni także posiadanie dużego gospodarstwa rolnego.

Ogólnie można powiedzieć, że wahania te odzwierciedlają doświadczenia i sytuację życiową poszczególnych grup społecznych. Potwierdzeniem są również wybory dokonywane przez respondentów w

---

⁴ Z zestawu 17 następujących uwarunkowań respondenci wybierali te, które ich zdaniem najbardziej decydują o osiągnięciu bogactwa: 1/ częste wyjazdy za granicę, 2/ uczciwa praca, 3/ oszczędność, gospodarność, 4/ wykształcenie, 5/ posiadanie dużego gospodarstwa rolnego, 6/ fachowość, wysokie kwalifikacje, 7/ posiadanie rodziny za granicą, 8/ pracowitość, 9/ posiadanie prywatnego zakładu produkcyjnego lub usługowego, 10/ zajmowanie wysokiego stanowiska państwowego lub partyjnego, 11/ wyjazdy do pracy za granicę, 12/ energiczność, pomysłowość, inicjatywa, 13/ praca w dobrze płatnym zawodzie, 14/ pochodzenie z zamożnego domu, 15/ zaradność, zapobiegliwość, 16/ zajmowanie się nielegalnym handlem, spekulacja, 17/ posiadanie "układów" i znajomości.

zależności od ich afiliacji politycznych, a także deklarowanego stosunku do ludzi bogatych. Widoczne jest to zwłaszcza wśród negatywnie do nich nastawionych /tab. 8/. Grupa ta jako warunek bogacenia się wskazuje częściej konieczność posiadania cech budzących zastrzeżenia natury moralnej, etycznej. Nastawieni przychylnie większe znaczenie przypisują natomiast cechom pozytywnym, takim jak wykształcenie i uczciwa praca. W zestawie sześciu najważniejszych uwarunkowań osiągnięcia bogactwa w Polsce - w przeciwieństwie do nastawionych negatywnie i obojętnie - nie wymieniają takich, jak zajmowanie się nielegalnym handlem oraz posiadanie układów i znajomości.

Można więc wysunąć tezę, że deklarowany przez ponad połowę badanych obojętny stosunek do ludzi bogatych jest nie tyle wyrazem rzeczywistej obojętności, ile dystansowania się od ocen przy jednoczesnym tolerowaniu legalnych, uczciwych sposobów bogacenia się i potępieniu sposobów nielegalnych. Za prawdopodobieństwem tej tezy przemawia porównanie funkcjonującego powszechnie w opinii społecznej modelu bogacenia się w Polsce i na Zachodzie. Stwierdzamy, że są one przeciwstawne. Zdaniem respondentów, o zdobyciu bogactwa na Zachodzie decydują: pracowitość /35,0%/, oszczędność, gospodarność /32,0%/, pomysłowość, inicjatywa, zaradność /24,2%/, fachowość, wysokie kwalifikacje i kompetencje zawodowe /12,2%/, dobry stosunek do pracy /12,4%/, bezwzględność, egoizm, wykorzystywanie innych ludzi /10,4%/. Takie wyobrażenie o sposobie osiągnięcia bogactwa na Zachodzie jest powszechne w naszym społeczeństwie.

Wpływ afiliacji politycznych na postrzeganie dróg osiągnięcia bogactwa na Zachodzie uwidacznia się w znaczeniu przypisywanemu bezwzględności, egoizmowi, wykorzystywaniu innych ludzi. Cechy te rzadziej wymieniają respondenci krytycznie nastawieni do ustroju oraz sposobu sprawowania władzy i rządzenia krajem niż popierający /5,4 wobec 15,5%/.

Porównując modele bogacenia się w Polsce i na Zachodzie, trzeba jednak zaznaczyć, że co piąty badany /22,8%/ nie chciał wypowiedzieć się na temat cech ludzi bogatych w krajach zachodnich,

Tabela 8

w procentach

Warunki osiągnięcia bogactwa w Polsce	Typ postawy politycznej			Deklarowany stosunek do ludzi bogatych			
	popierająca	centrystyczna	krytyczna	niespójna, niezdecydowana	pozytywny	obojętny	negatywny
Częste wyjazdy za granicę	52,9	61,5	66,3	55,4	50,8	57,0	68,1
Uczciwa praca	26,0	13,2	7,6	18,0	28,9	16,5	7,0
Oszczędność, gospodarność	34,6	22,0	17,4	26,4	39,1	25,8	15,0
Wykształcenie	15,0	11,0	7,0	12,2	21,5	10,6	6,1
Posiadanie dużego gospodarstwa rolnego	42,8	43,6	35,5	40,0	45,3	40,5	36,6
Fachowość, umiejtności, wysokie kwalifikacje	30,0	21,2	16,3	27,2	34,4	26,2	12,7
Posiadanie rodziny za granicą	42,8	46,9	45,3	48,0	42,6	47,3	47,9
Pracowitość	26,0	20,6	11,6	20,8	35,2	19,2	10,8
Posiadanie prywatnego zakładu	62,7	66,3	62,8	61,3	59,8	64,6	63,4
Zajmowanie wysokiego stanowiska państwowego lub partyjnego	31,9	46,9	61,6	49,8	43,4	45,2	54,9
Wyjazdy do pracy za granicę	62,7	65,6	75,6	64,5	64,8	65,9	70,4
Energiczność, pomysłowość, inicjatywa	23,9	24,2	25,0	28,4	35,2	24,1	22,1
Praca w dobrze płatnym zawodzie	37,9	30,0	25,6	35,3	36,7	34,3	27,7
Pochodzenie z zamożnego domu	25,1	35,2	29,7	31,1	32,0	28,5	32,9
Zaradność, zapobiegliwość	22,0	16,1	17,4	23,4	30,9	19,6	12,7
Zajmowanie się nielegalnym handlem, spekulacja	42,8	42,9	45,3	42,8	32,0	44,4	53,5
Posiadanie "układów", znajomości	24,5	39,9	45,3	38,0	30,1	33,5	53,5

głównie z powodu nieznanomości tamtejszych stosunków i warunków życia /odpowiedzi typu "nie wiem, nigdy tam nie byłem", "nie wiem, jak tam ludzie żyją" itp./. Również i ten fakt przemawia za trafnością tezy, że stosunek do ludzi bogatych w naszym społeczeństwie jest kształtowany przede wszystkim na podstawie znajomości realiów społecznych i własnego doświadczenia życiowego.

Konfliktowość na tle majątkowym w Polsce ujawnia się więc raczej w konkretnych relacjach społecznych niż w sferze deklaracji dotyczących stosunku do anonimowego człowieka bogatego. Ujawnia się ona również poprzez stwierdzone związki między postawami politycznymi a postrzeganiem i oceną bogactwa.